

3de zondag van de advent / 13 december 2020

Exegetische notities eerste lezing

Jesaja 61,1-2a.10-11

Hoofdstuk 61 van Jesaja is te beschouwen als een gedicht of lied van troost. De eerste lezing bevat alleen het anderhalve vers aan het begin dat Jezus citeert in het Evangelie volgens Lucas ¹, aangevuld met de twee laatste verzen van dit hoofdstuk.

De auteur van dit troostlied laat zich zien als een door JHWH gezondene. De zending van de profeet berust niet op een visioen, maar op de gave van de adem, de wind, de geest van JHWH, door wie hij zich gezalfd weet. De auteur is dus letterlijk geïnspireerd, ingeblazen, door God. De zalving is onlosmakelijk verbonden met leidinggevende figuren. Ze zijn dan *Messias*, Gods Gezalfde. De zalf was het teken van goddelijke kracht, uitverkiezing en gezag. Zo weet ook Jesaja zich met een zending belast. De inhoud van die zending wordt ogenblikkelijk gemeld: om aan de *armen* de blijde boodschap te brengen. Het Hebreeuwse *anawah* betekent letterlijk *gedrukt* en hierin zit zowel een sociale als ethische kant. De *anawiem* verkeren in een slechte maatschappelijke positie en lijden aan materiële ontberingen. Tevens zijn het mensen die zich klein voelen. Het Nederlandse woord *gebogen* bevat misschien het beste deze ambivalentie. In een reeks synoniem en en beelden herhaalt Jesaja een fundamentele profetische gedachte: JHWH's eerste zorg betreft de nood van de mensen. Hulp wordt uitgedrukt in beelden van genezing en bevrijding. Na de terugkeer uit de Babylonische ballingschap hebben blijkbaar dezelfde oude misbruiken weer de kop opgestoken als in de tijd ervoor.

Het is niet geheel duidelijk of dit aangekondigde 'genadejaar' letterlijk op 365 dagen slaat of meer algemeen op een tijd van genadigheid. Datzelfde geldt voor 'een dag van wraak' die in de lezing is geschrapt. Bij een 'genadejaar' werden alle schulden kwijtgescholden, een sociale maatregel om iedereen met een schone lei te laten beginnen. Duidelijk is wel dat Gods genade veel langer duurt dan zijn wraak.

De hymne eindigt met een danklied met beelden van een bruiloft. Daarbij wordt beklemtoond dat het gebeuren tussen God en zijn volk heel de wereld raakt.

Exegetische notities antwoordpsalm

Lucas 1,46-48.49.50.53-54

Deze bekende en magnifieke lofzang is op vrij losse manier door de evangelist Lucas in de context geplaatst van een ontmoeting van Maria met haar verwante Elisabet, beiden zwanger. Elisabet beantwoordt de groet van Maria als volgt: *Op het moment dat je groet mij in de oren geschiedde, sprong het kind van blijdschap op in mijn schoot.*² Elisabet heeft de groet van Maria volledig verinnerlijkt. Inhoudelijk gezien past de lofzang beter in de mond van Elisabet dan van Maria, want juist bij Elisabet heeft God de schande van onvruchtbaarheid weggenomen.³

¹ Lucas 4,14-21.

² Lucas 1,44.

³ In enkele handschriften wordt het Magnificat ook daadwerkelijk door Elisabet uitgesproken.

De lofzang is van oudsher tot in onze tijd vele malen getoonzet en bekend als het *Magnificat*, naar het eerste woord ervan in de Latijnse vertaling: 'hoog verheft', tevens het refrein van de antwoordpsalm. Het gedicht is gebaseerd op verschillende teksten uit het Eerste Testament. Al die verschillende citaten en allusies heeft Lucas samengevoegd tot een lied waarin het parallellisme van de Hebreeuwse poëzie terug is te horen. Gewoonlijk wordt het *Magnificat* in vier strofen verdeeld. De antwoordpsalm is een ingekorte versie in beurtzangvorm. In de eerste strofe verhaalt Maria / Elisabet welke grote gunst haar ten deel is gevallen; de tweede spreekt over Gods grote daden ten gunste van de *anawiem* (zie de eerste lezing); in de derde laat zij horen dat Gods werk bestaat uit het omkeren van de werkelijkheid: vernederen en verhogen wisselen van plaats; in de laatste strofe wijst zij erop, dat God op die manier handelt in overeenstemming met zijn verbond met de vaders.

Exegetische notities tweede lezing

1 Tessalonicenzen 5,16-24

Paulus sluit zijn brieven vaak af met een vermanend gedeelte. Het zijn geen breedvoerige, religieus of theologisch gefundeerde uiteenzettingen, maar korte aansporingen, vaak in spreukvorm, die in los verband naast elkaar staan. De regels en aanwijzingen zijn niet voor bepaalde lieden in de gemeente bestemd of voor speciale gevallen geformuleerd, maar gericht aan de jonge kerk in zijn geheel. Het stamt uit Paulus' gewoonte de pasbekeerde christenen in de vorm van dergelijke aanwijzingen te wijzen op de principes van een nieuw christelijk leven. De tweede lezing uit de oudste brief van het Tweede Testament valt midden in de opsomming: *semper gaudete*, staat er in de Latijnse vertaling (deze zondag dankt er zijn naam aan): verheugt u altijd, bidt onafgebroken en dankt in alles. Vervolgens wijst Paulus op het fundament van deze aanwijzingen: God en Jezus Christus. Hij vervolgt met verdere richtlijnen. De laatste lettergrepen eindigen in het Grieks op *ete, esthe, eite, ute*. Door dit eindrijm zijn de richtlijnen makkelijker te onthouden voor de pasbekeerden.

De lezing wordt besloten met een wens. Paulus gaat hier uit van een driedelige benadering van de mens. De hele mens bestaat uit *pneuma* (geest), *psychè* (ziel) en *soma* (lichaam). Hij hoopt dat God de gelovige zal *heiligen*, hetgeen *heel maken* betekent, bij de wederkomst van Christus. Uit dit laatste blijkt de gespannen verwachting waarin de gemeente van Tessalonika leeft. Christus' terugkomst wordt spoedig verwacht, want *die u roept is getrouw, Hij zal zijn woord gestand doen*.

Exegetische notities Evangelie

Johannes 1,6-8.19-28

Gezien de eerste lezing zou je als evangelielezing nu de tekst van Lucas verwachten waar Jezus Jesaja citeert, maar de samenstellers van het lectionarium hebben gekozen voor een evangelietekst die over Johannes de Doper gaat.⁴

⁴ Lucas 4,18-19 wordt ook in 'zijn' liturgische jaar C op geen enkele zondag gelezen; wél staat Lucas 4,14-22a in het lectionarium op 10 januari of de donderdag na Epifanie en Lucas 4,16-30 op de maandag in de 22e week door het jaar.

De vierde evangelist in het Tweede Testament huldigt een andere theologie over Johannes de Doper dan de andere drie. Volgens hem is Johannes de Doper geen voorloper, maar een *getuige* van Jezus, met de bedoeling de mensen tot geloof in Jezus te brengen. Zijn taak bestaat erin getuigenis af te leggen dat in Jezus werkelijk het Licht in de wereld is gekomen.

Het eerste deel van de evangeliëlezing komt uit de proloog van het evangelie volgens Johannes en benadrukt dat niet de Doper het *Licht* is; hij getuigt er slechts van. In deze getuigenis ligt de waarde, maar tevens ook de grens van zijn zending. Alleen Jezus Christus draagt de titel *Licht* terecht.

In het tweede deel van de lezing sturen de joden uit Jeruzalem een soort onderzoekscommissie naar Johannes bestaande uit priesters en leviëten als deskundigen. Wat onderzoekt men? De vraag luidt kort en krachtig: *wie zijt gij?* Johannes' antwoord is vreemd omdat het negatief is: *ik ben de Messias niet*. Een ander is dus de Messias. Het is de ontkenning van het *ik ben* dat Jezus zo vaak in het Evangelie volgens Johannes zegt en waarmee zijn goddelijkheid wordt beklemtoond.

De volgende vraag luidt: *wat dan?*⁵ *Zijt gij Elia?* Elia geldt als de belangrijkste profeet van het volk van Israël. Na zijn dood ontstond reeds spoedig de verwachting van zijn terugkomst. Nu nog staat bij het Joodse Pesachmaal altijd de deur voor hem open en een beker wijn gereed. Hem werd tevens de Messiaanse taak toegedicht de stammen van Jakob te herstellen. Het is dus niet verwonderlijk dat de vragenstellers een link leggen tussen de Messias en Elia, maar Johannes de Doper ontkent eveneens dat hij Elia is.

Dan volgt de derde vraag; *zijt gij de profeet?* Onder meer vanwege zijn strijd voor de zuiverheid van de JHWH-cultus en zijn godservaringen werd Elia gelijkgesteld aan Mozes, dé Profeet bij uitstek, maar Johannes is ook die Profeet niet.

Wie zijt ge dan? Wat zegt gij over uzelf? vraagt tenslotte naar de rechtvaardiging van zijn dopen, dat men blijkbaar als een messiaanse activiteit beschouwt. In het positieve antwoord dat volgt getuigt Johannes de Doper van iemand die het volk niet kent. Dit antwoord is in de kern de attitude van de joden: ze verwachten de Messias, maar wanneer hij komt herkennen ze hem niet.

De afsluitende zin van de lezing lijkt een simpele geografische mededeling, maar heeft een diepere laag: waar Mozes sprak vanaf de overkant van de Jordaan, aldaar doopt Johannes. Er is sprake van een nieuwe overtocht: van het niet-kennen naar het kennen van Jezus.

Themastelling

Als Jezus in Nazaret, de stad waar hij is opgegroeid, naar zijn gewoonte op sabbat de synagoge bezoekt, krijgt hij de boekrol van Jesaja overhandigd om daaruit voor te lezen. Hij rolt hem af tot de plaats die vandaag ook het begin van de eerste lezing is geworden: *de Geest van de Heer rust op mij*. Jezus eindigt het citaat bij *om een genadejaar van de Heer uit te roepen*, rolt de tekst op en verklaart: *en hij begon te zeggen tegen hen dat vandaag is vervuld de Schrift in de oren⁶ van jullie*, zoals er letterlijk uit het Grieks vertaald staat. Wie oren heeft om te horen, moet goed luisteren.⁷

⁵ De NBV vertaalt met *Wie dan?*

⁶ Zie ook de antwoordpsalm over de verinnerlijking die Elisabet overkomt.

⁷ Lucas 8,8 en 14,35.